

Hållbar utveckling

Pia Larsson berättar om tolv år med konsumentmaktsfrågor i Jönköpingskretsen.

Författaren på bild från 2006

Bakgrund

När jag 2005 tillfrågades om att bli aktiv i Jönköpingskretsens styrelse hade jag varit passiv familjemedlem i Naturskyddsföreningen sen 1989, och bläddrat lite förstrött i Sveriges Natur emellanåt. Inte så att jag var ointresserad av natur- och miljöfrågor, snarare var det så att jag hade haft fullt upp med samma frågor både genom mitt arbete och på fritiden under väldigt många år.

Arbetet som handläggare på Kommunförbundet i Jönköpings län innebar intressebevakning och service till kommunerna i länet inom främst den s.k. hårda sektorn, dvs. miljö- och hälsoskydd, räddningstjänst, kommunal teknik, infrastruktur och plan- och bygg. En stor del av arbetet handlade om att följa samhällsutvecklingen och erbjuda utbildning kring ny lagstiftning och andra aktuella ämnen. De två mest genomgripande förändringarna hade varit införandet av en ny Plan- och Bygglag 1987 och den nya Miljöbalken 1999.

Med Miljöbalken bekräftades ett nytt förhållningssätt till miljöfrågor som initierats av Brundtland-kommissionens rapport *Vår gemensamma framtid* 1987 och som följdes upp av FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio 1992. Agenda 21 och Hållbar utveckling blev nya begrepp, och sambandet mellan ekonomisk utveckling och miljöförstöring gjordes tydligt. Alla nivåer i samhället skulle behöva dra sitt strå till stacken för att handlingsprogrammet för det 21 århundradet skulle kunna bli verklighet och medborgarengagemanget lyftes fram som en viktig kraft.

För kommunernas del innebar denna utveckling att miljöfrågor inte bara skulle vara något som miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle syssla med, utan all verksamhet måste ha ett miljöperspektiv. Den kommun jag bodde i, Jönköping, hörde ju inte till dem som gick i första ledet när det gällde Hållbar utveckling. Valåret 1988, när sålarna dog i Västerhavet och Miljöpartiet kom in i riksdagen, motionerade dock Centerpartiet i kommunfullmäktige om att det borde byggas en ekoby i Jönköpings kommun. Efter en tids funderande kom man fram till att de som var intresserade av idéerna om ekobyggnade skulle driva projektet själva. Kommunen skulle bidra med en kontaktperson.

Alla som anmält sig till kommunens tomt- och småhuskö blev inbjudna till ett informationsmöte i december 1989. Mötet resulterade i en arbetsgrupp, och som välkänt ansikte för närvarande tjänstemän blev jag tillfrågad om att ingå i gruppen. För att göra en lång historia kort, så blev jag med tiden ordförande i den nybildade Ekobyföreningen och, när ekobyen hunnit ett stycke mot förverkligande, i den bostadsrättsförening som drev projektet. Inflyttning i första etappen skedde våren 1994, då det nya kretsloppsanpassade livet skulle börja för mig och min man.

Jönköpingskretsen

Ja, så följde tio intensiva år och jag hade lämnat ordförandeposten i bostadsrättsföreningen och blivit uppsagd på jobbet på grund av arbetsbrist. Kommunförbundet Jönköpings län skulle läggas ner. I stället skulle det bildas ett regionförbund tillsammans med landstinget, men ingen skulle längre syssla med de frågor som ingått i den tidigare verksamheten. Lös och ledig utan en fylld almanacka, blev jag uppringd av en bekant person i Naturskyddsföreningens valberedning. Skulle jag kunna tänka mig att kandidera till ordförandeposten i kretsstyrelsen? Nej, det kunde jag inte tänka mig. Inte i en förening jag inte varit aktiv i eller kände särskilt väl, men en suppleantplats för att känna mig för var möjligt.

Det var inte lätt att begripa sig på Naturskyddsföreningen som organisation, med olika nivåer och nätverk och flera fastigheter med tillhörande byggnader att förvalta lokalt eller regionalt. Kretsstyrelsen bestod av trevliga och välkomnande personer, flera biologer och naturvetare. Ordförande var Henrick Blank, biolog på Länsstyrelsen. En tidigare ordförande var kvar i styrelsen, Roland Engstrand, lärare och fågelkännare. Lars-Erik Apelqvist, mångårig ordförande i länsförbundet var också med. Vad skulle jag som samhällsvetare kunna bidra med? Fortfarande hade jag "kommunala glasögon" och ville inte engagera mig i kommunala frågor.

Det dök upp en inbjudan till en regional upptaktskonferens inför Miljövänliga veckan. Det var ingen aktivitet som kretsen ägnat sig åt. Så småningom begrep jag att det fanns ett nätverk knutet till Riksföreningen som låg bakom idén. Handla Miljövänligt-nätverket hette det, och jag hade ju sett den lilla handboken med samma namn tidigare men inte kopplat den till Naturskyddsföreningen. Det skulle väl passa att aktualisera denna typ av frågor i någon form av arbetsgrupp i kretsen. Jag fick med mig två ledamöter till i styrelsen och vi bildade HUT-gruppen, dvs. Hållbar utveckling. Den första utmaningen fick bli att ordna någon aktivitet i Miljövänliga veckan. Eftersom den sammanföll med kommunens KulturDagNatt inledningsvis, så kläckte vi idén att göra en minikabare kring veckans tema "Schyssta bananer" för att platsa under kulturparaplyet. En liten skärmutställning och spridande av foldrar om besprutade bananer skulle ingå.

Det används årligen uppemot 50 kg bekämpningsmedel per hektar i den konventionella bananodlingen i Costa Rica. Som jämförelse sprutas svensk potatis med 4,5 kilo och en svensk normalåker med 0,4 kilo. Ekobananners marknadsandel i Sverige var 2004 3,5 %.

Ingen av oss i gruppen, Hans Fransson, Moniqa Lundgren eller jag, hade sysslat med revy eller kabaré. Vi tog hjälp av Jönköpings Körsällskap som lovade sjunga ett par banansånger av Lennart Hellsing. Sen jobbade vi fram ett manus kring bananens historia i Sverige och funderade på om vi kunde tillverka en banankjol typ Josephine Baker. Nej, vi lyfte i stället fram besprutningen och fick in ett överraskningsmoment med Hans och Moniqa i kemskyddsdräkter och sprutaggregat i högsta hugg. Vi lärde oss mycket om bananodlingens avigsidor och lyckades i alla fall skrämra upp de 40 körmedlemmarna att välja KRAV-märkta bananer i butiken.

Bananer har dykt upp flera gånger i senare upplagor av Miljövänliga veckan, då vi stått i butik. Särskilt i kampanjen "Byt till eko" då bananer har varit bra exempel, och lätt att bjuda på. Det har dessutom varit tacksamt att klä ut sig i banankostym för att väcka uppmärksamhet för budskapet. Gå runt på Västra torget, till exempel.

Anna Kärner på Willys A6, 2013

Jeanette Eld med KRAV-bonde på Coop Forum, 2013

Den första aktiviteten fick gruppen att inse att man får göra så mycket man orkar. Inte satsa lika mycket varje gång. Så året därpå 2006 när det var ekologiskt kaffe i caféer och på arbetsplatser som skulle säljas in, då höll vi lite lägre profil. Hans och jag delade upp Jönköpings centrala caféer och konditorier mellan oss, och gick runt och propagerade för byte till ekologiskt kaffe. Inga av dem vi besökte hade ekologiskt kaffe till vår stora förvåning, trots att alla kaffemärken erbjöd ett sådant alternativ. Våldigt trögt med intresset, upplevde vi när vi gick runt.

När så 2007 års tema var textil, och vi åkte på studiebesök till Horreds linneväveri, kunde vi knyta kontakter med det aktiva gänget från Eksjö. De erbjöd sig att komma och hjälpa till med butiksinventeringar för att se om det fanns några miljömärkta textilier eller kläder i Jönköping. Britt-Mari, Lea och Birgit kunde tänka sig att inventera A6 köpcenter så att vi slapp det. Från Nässjö fick vi hjälp av Susanne Lilliegren som jobbade i Jönköping. Vi fullföljde inventeringarna under tre år, och märkte en svagt positiv utveckling: 2007 hade bara 12 av 112 besökta butiker någon miljömärkt vara, 2008 hade det ökat till 32 av 103 butiker och 2009 var det 46 av 101. Inventeringen följdes upp med information och försäljning på Västra torget av bl.a. kampanjhandduken från Ekelunds i Horred med Bra Miljöval-märkning. Per Askerlund, Johnny Norrgård och jag reste tält och skötte försäljningen på torget. Totalt under hösten sålde kretsen 40 handdukar med vidhäftad kampanjinformation om textil.

Tyg eller otyg övergick 2008 till Medvetet mode, och vi hade ett samarbete med Bäckadalsgymnasiets elever, som tillverkade nya kläder av gamla på temat Re-design. De nya kreationerna utgjorde en hel avdelning i en stor mannekänguppvisning på Länsmuséet.

Kläder tillverkas utanför Sverige till största delen och vi har flyttat miljöproblemen till andra länder, och arbetsvillkoren för mängder med textilarbetare i främst Asien är fortfarande mycket otillfredsställande. Det som har glatt oss är den ökade trenden att handla second hand. Våra sju second hand-butiker i kommunen med omnejd frodas nu som aldrig förr.

2009 hade Handla Miljövänligt-nätverket kläckt idén om att arrangera en Miljövänlig Dag på våren. Det skulle bli någon slags inspiration till vårstädning. Elektronikskrot fanns det gott om i hemmen, och Avfall Sverige och Elkretsen ställde sig bakom en insamling. Lokalt var det kommunens avfallsavdelning vi samarbetade med och fick med oss en alert grupp Fältbiologer i samlingsaktioner i centrum och på A6 köpcenter. Resultat: 37 kg elavfall, 1,9 kg glödlampor och 3,3 kg småbatterier.

Har du en guldgruva i byrålådan?

Miljövänliga veckans tema 2009 var dock Mat och Klimat. *Låt maten klimatbanta!* var uppmaningen, och budskapet att äta mer klimatsmart. Om alla svenskar bytte ut två köttmåltider i veckan till vegetariskt alternativ, kunde vi spara lika mycket koldioxid som 233 000 bilar släpper ut under ett år. Receptsamlingen med vegetariska rätter var populär och har fortsatt att vara det under följande år.

Vi samarbetade under veckan med restaurang Guvernören som erbjöd klimatsmarta luncher som grön lasagne och getostgratinerad rödbetsgratäng. På Ica Maxi fick kunderna tips om hur de kunde handla klimatsmart. Henrik Dinkel intervjuades av Jimmy Karlsson i Lasso på Sveriges radio P4.

Så äter du miljö- och klimatsmart!

1. Ät mer grönt och mindre kött.
2. Släng inte mat.
3. Välj ekologisk mat.
4. Ät efter säsong och välj grövre grönsaker.

Året därpå, 2010, följdes mattemat upp med Gröna gaffeln. Nu gällde det att få med sig restauranger och i storkök på att servera fler vegetariska rätter, och framför allt lyfta fram dem på matsedeln. Vi tyckte att detta var ett svårt uppdrag. Våldigt få restauranger hade över huvud taget någon vegetarisk rätt att erbjuda. Ester Kök och Bar var den enda positiva kontakten, vilket kunde bero på att de hade många lunchgäster från närbelägna Jordbruksverket.

Det var många nya uppgifter att ta fatt i detta år. På våren hade vi ordnat vår första Klädbyttardag, som sedan dess förblivit den stora vårstädningsaktiviteten i hela landet. Själv kunde jag inte vara med annat än i planeringen, eftersom jag råkat ut för en skidolycka på trettondagsafton och inte kunde gå. Anna Kärner och Jeanette Eld fick dra det tyngsta lasset, och vi fick vara i Studieförbundets lokaler. Erikshjälpen bistod med lite kläder och galgar. Det var en rolig aktivitet, som uppmärksammades i media och flera medlemmar kom och hjälpte till. Fyra år i rad blev det Klädbyttardag.

Anna, Malin, Jeanette

Anna

När det var dags för butikskontroll för Bra Miljöval-certifiering för den andra butiken i kommunen 2010, fick jag assistans av Henrik Dinkel som körde runt mig i rullstol mellan butikshyllorna på Willys Råslätt! Med samarbete kommer man långt. De första åren var det lite si och så både med märkning på hyllkanter och antalet varor som var miljömärkta. Efterhand har det blivit fler och fler - både varor och butiker. Nu har vi fem Bra Miljövalcertifierade Willys-butiker i kommunen.

Det här med Gröna gaffeln funderade vi mycket på och kom fram till att vi ville lära oss mer om hur man lagar vegetariskt. Det blev studiecirkel två höstar i rad 2011 och 2012. 10 medlemmar lagade trerätters vegetariska middagar under ledning av min matkunniga granne Lena Werelius.

Britt-Mari Johansson i Eksjö hade länge varit kontaktperson i länet för Handla Miljövänligt-nätverket och jag hade varit vice kontaktperson. 2011 bytte vi plats och jag blev länskontakt och flitigare deltagare på riksupptakerna i Stockholm. Utfiskningen av haven var chockartad kunskap när nätverket på riksupptakten 2011 fick besök av Isabella Lövin, journalist som valts in i EU-parlamentet för miljöpartiet. Hon hade fokuserat på fiskefrågor och skrivit en bok i ämnet. Vad kunde man egentligen äta som konsument? Fiskguiden vi delade ut i Miljövänliga veckan krympte från det ena året till det andra, och innehöll färre och färre arter. Hållbart fiske från säkra bestånd och vattenbruk utan kemikalieanvändning skulle vara det medvetna valet i fiskdisken vid köp av fisk och skaldjur. Vi tjuvstartade aktiviteterna på Bergets Dag i Taberg med fiskdamm. Bara godkända fiskar nappade.

I planeringen för Miljövänliga veckan försökte vi komma på någon bra idé att väcka uppmärksamhet för det viktiga budskapet att sluta köpa jätteräkor. Vi måste synas mer! Jeanette kläckte idén att klä ut sig till något – jätteräka till exempel. Anna erbjöd sig att sy en räkdiräkt med hjälp av sin tidigare erfarenhet av reklam och skyltning. Vi var djupt imponerade av det färdiga resultatet. Bilden av Anna i räkdiräkten spreds på Handla Miljönätverkets facebookside och genast ville alla veta hur man sydde en sådan. Anna ritade mönster och delade med sig, och på riksstämman i Falkenberg 2012 hade t.o.m. moderatorn iklätt sig räkdiräkt.

2012 genomförde vi även Miljövänliga dagen i slutet på mars på temat Anti Scampi! Stort intresse bland solande människor vid strandmagasinen. Kampanjen har medfört att ingen av de stora livsmedelskedjorna säljer jätteräkor och är noga med att inte ha rödlistade fiskarter i fiskdisken. MSC-märkningen slog igenom stort. Vi kunde äntligen konstatera att också ICA Maxi hade slutat sälja jätteräkor! Restaurangerna var svårare att påverka. Vi skrev brev till den största restauranggrossisten i vår region med hopp om att få stopp på leveranserna av jätteräkor.

Sex smålänningar på riksupptakt 2013: Birgit, Pia, Britt-Mari, Carolina, Lea och Claes

2013 bestämdes att vi skulle ha samma tema i tre år, *Byt till eko*. Anledningen var samordning med Green Action Week tillsammans med 53 organisationer i 29 länder. En långsiktig satsning. Det gick relativt lätt att sälja in budskapet om att byta 5 viktiga varor till eko med hjälp av den utmärkta lilla foldern. Att börja med att byta ut ett par viktiga varor som gör skillnad för miljö och människor kändes förmodligen inte så betungande. Fem varor som gör sig bäst när de är ekologiska: Kaffe, bananer och vindruvor, mejeriprodukter, kött och potatis.

Flera av produkterna hade vi ju jobbat med tidigare i nätverket och hade goda kunskaper om. Naturskyddsföreningens årsbok 2013 *Jorden vi äter* gav många funderingar kring monokultur, importmarknader, skövling av regnskog och svårigheten att få ett hållbart jordbruk i världen. Ann-Helen Meyer von Bremens lättlästa reportage gav inspiration. Den enda årsbok jag läst från pärm till pärm utan paus.

2014 fokuserade vi mest på frukt från barnens perspektiv. Barn är extra känsliga för påverkan från kemiska ämnen. I maten hittas rester av bekämpningsmedel främst i frukt och grönt. Vindruvor och bananer är värstingarna, men även citrusfrukter, äpplen och päron uppvisar en hel del rester av bekämpningsmedel. Under satta gränsvärden visserligen, men sammantaget känns det obehagligt att bjuda på sådan frukt under de dagliga fruktstunderna. Kemikalienätverket hade nyligen knoppat av sig och vi hade en lokal grupp som intresserade sig för giftfri förskola, så ämnet passade bra.

Så varför välja eko då?

Ja, förutom att färre giftiga ämnen hamnar i jord, vattendrag och bland växter och djur bidrar ditt ekoäpple till mer surr och kvitter i naturen.

Miljövänliga Veckans tema "Byt till eko" slog väl ut. Bara under 2014 ökade försäljningen av ekologiskt med nära 40 %. Ekobananernas marknadsandel har ökat från 3,5 % 2004 till 40 % 2015! Handla Miljövänligt-nätverket kan inte ta åt sig hela äran, men vårt arbete har bidragit. Det är vi säkra på!

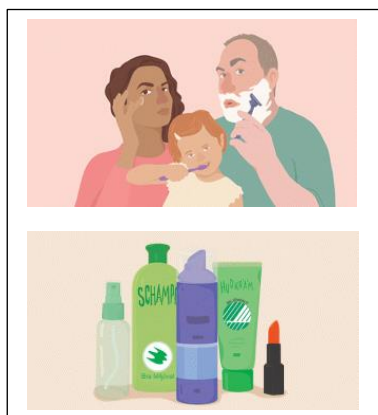
Jeanette

Sista året med *Byt till eko* – 2015 gällde det att få in ekologiskt kaffe, bröd och bullar i den svenska fikakulturen. Nu gick det betydligt lättare än 2006 när inga caféer hade ekologiskt kaffe. Kaffe har det hänt mest med genom åren. Alla rosterier säljer nu KRAV- och Fair trade-märkta kaffeprodukter. Tilltugget är det sämre med. Vi samarbetade med Bernards som erbjöd ekologiska frallor och muffins och ekologisk frukost hela Miljövänliga veckan. Artiklar i media lyckades vi med och vi fick låna kommunens Instagramkonto för att lägga in bilder.

Den svenska ekologiska livsmedelsförsäljningen fortsätter att slå sina gamla rekord. Under första halvåret 2017 uppgår ökningen till 7-8 procent. En värdeökning med 1 miljard kronor under sex månader. Detta trots att försäljningen har hämmats av brist på ekoprodukter. Den ekologiska livsmedelsförsäljningen utgör nu 9,3 procent av Sveriges totala livsmedelskonsumtion (Ekoweb).

Ja, så var det dags att byta tema igen. 2016 var det äntligen dags för hygienprodukter och kosmetika. Det var ett efterfrågat ämne av Nätverket. Svårhanterligt med få miljömärkta produkter, visade det sig. Temat *Fräsch på riktigt* skulle sträcka sig även över 2017. Vi ville skapa uppmärksamhet kring vad vi har i badrumsskåpet, och få så många som möjligt att välja miljömärkta produkter som är schyssta för både hälsan och miljön. Vi ville också knyta an till oron för mikroplaster i Vättern, eftersom hygienprodukter kunde vara en onödig källa. Därför valde vi att stå på vindbron över hamnkanalen med våra lokala informationsaktiviteter i Jönköping. Kanalen förbinder reningsverkets vatten i Munksjön med Vättern som är vår dricksvattentäkt. Magdalena Hellstedt och jag offrade oss och stod i drygt två timmar i snålblåsten utklädda i badrockar och frottéhanddukar. Nog väckte vi uppmärksamhet alltid, fast några trodde att vi propagerade för ett nytt kallbadhus i sjön! Då var det mer ombonat inne på Willys på Österängen, där vi informerade och bjöd på kaffe tillsammans med värvarteamet.

2017 innebar ett samarbete med Lagerhaus, som satsat på några Bra Miljövalprodukter. Vi informerade och erbjöd testning av lyxigt läppbalsam för intresserade som ville tillverka eget. Vi konstaterade att antalet miljömärkta produkter i butiker och på apotek ökade under 2017, och vi fick ihop riktigt många goda exempel till utställningar både på stadsbiblioteket och på Bikupan (butik). Inte bara tvål och schampo, utan

Arbetet går vidare och inför 2018 vet vi nu att temat blir *Ta vara på det du har!* Helt i linje med tidigare aktiviteter som klädbytdagar. 2017 blev en nystart när vi ingick som en del av Stora Bytardagen. Den lär komma igen 2018.

Slutord

Arbetet med Grön konsumentmakt ska synliggöra miljöproblem ur konsumentens perspektiv, peka ut tillgängliga alternativ, och uppmana till handling som positivt bidrar till förbättring. Det har känts bra att kunna jobba med miljöfrågor på detta konstruktiva och hoppfulla sätt. Det går att påverka utvecklingen i rätt riktning med relativt små medel. Det hjälper förstås till att vi är många som drar åt samma håll!

För Jönköpingskretsens del har konsumentmaktsfrågorna bidragit till en kantring av tyngdpunkten i kretsens arbete – från de gröna frågorna till inriktning mot miljöfrågor. De nya aktiva som kommit och velat delta i arbetet har alla valt sina hjärtefrågor inom miljösektorn. Som en motvikt startade vi Natursnokar för barn 4-7 år och deras föräldrar, och deltar nu mer aktivt i kommunens Naturvårdsråd. På sikt hoppas vi få en bättre balans mellan natur- och miljöarbetet.

Sammanfattning

Miljövänliga veckan (vecka 40) – teman och aktiviteter i Jönköping

- 2005 Bananer (Schyssta bananer - Obesprutade). Mini-kabaré.
- 2006 Kaffe (Ekologiskt kaffe på caféer och på arbetsplatser)
- 2007 Tyg eller otyg? (Textil) (Butiksinventeringar av miljömärkt 2007, 2008, 2009)
- 2008 Medvetet mode (Mannekänguppvisning med hjälp av Bäckadalsgymnasiets omsydda kreationer)
- 2009 Miljövänliga dagen i april – (Insamling av elektronikskrot – Vårstädning med fältbiologerna)
- 2009 Mat och klimat (Låt maten klimatbanta) Aktiviteter på Guvernören och Maxi Ica.
- 2009 Bra Miljöval – kontroll av livsmedelsbutiker påbörjas. Willys på Österängen var först ut.
- 2010 Gröna gaffeln (Mer vegetariskt på restauranger och i storkök)
- 2010 – 2013 Klädbytdag på våren
- 2011-2012 Gröna gaffeln – studiecirkel i vegetarisk matlagning på hösten
- 2011 Fisk och skaldjur (Hotade hav och fiskar, Handla schysst fisk)
- 2012 Fisk och skaldjur (En jättedålig räka). Samma tema på vårens Miljövänliga dag (Anti-scampi).
- 2013 Byt till eko (5 viktiga varor) (Green Action Week tillsammans med 53 organisationer i 29 länder)
- 2014 Byt till eko (Frukt)
- 2015 Byt till eko (Ekofika)
- 2016 Fräsch på riktigt (Hygienprodukter). Information på Vindbron, i media, på Willys.
- 2017 Stora Bytdagen med bl.a. klädbyte på våren
- 2017 Fräsch på riktigt (Tvålutmaning). Samarbete med Lagerhaus, utställningar.